

Asia: VN/549/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi vanhusasiavaltuutetusta

Lausunnonantajan lausunto

Voidaanko esityksellä näkemyksenne mukaan parantaa ikääntyneiden asemaa ja edistää ikääntyneiden oikeuksia?

Pyrkimykset parantaa ikääntyneiden asemaa ovat ajankohtaisia ja erityisen tärkeitä sen takia, että ikääntyneiden suhteellinen osuus väestöstä kasvaa nopeasti lähitulevaisuudessa. Ikääntyneiden oikeuksista huolehtimisen lisäksi on tarpeen kiinnittää huomiota myös heidän yleisen hyvinvointinsa ylläpitämiseen ja edistämiseen. Vanhusasiavaltuutetun tehtävän perustaminen tukee lähtökohtaisesti näitä pyrkimyksiä. Tehtävän tosiasiallinen vaikuttavuus riippuu ainakin kolmesta tekijästä; valtuutetun toimivaltuuksista, resursseista ja sen aikaa myöten instituutiona mahdollisesti saavuttamasta auktoriteettisesta asemasta (vahvuudesta) yhteiskunnassa. Hallituksen esitysluonnoksesta ilmenee, että valtuutetun toimivaltuudet ovat varsin heikot ja rajalliset, minkä vuoksi valtuutetun rooli ikääntyneiden oikeuksien puolestapuhujana saattaa jäädä ehdotetussa muodossa vaatimattomaksi.

Onko teillä huomioita koskien valtuutetulle säädettäviä tehtäviä?

Tehtäviä koskevan lain 3 §:n 1 momentin loppuun tulisi lisätä maininta ikääntyneiden hyvinvoinnin edistämisestä. Lisäksi 2 momentissa ehdotettuun tehtäväluetteloon tulisi lisätä kaksi uutta kohtaa yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtäviä mukaellen seuraavasti:

- opastaa ja antaa neuvoja, ja
- seuraa ja edistää toimialallaan Suomen kansainvälisten ihmisoikeusveloitteiden noudattamista ja kansallisen lainsäädännön toimivuutta

Valtuutetulle kaavailtujen toimivaltuuksien vahvistamiseksi olisi tarpeen harkita valtuutetun tiedonsaantioikeuksien laajentamista sekä vanhustenhuoltoon liittyvien tarkastusoikeuksien lisäämistä toimivaltuuksiin. Tähän liittyen olisi perusteltua harkita lisäksi sitä, että valtuutetun toimivaltaan kuuluisi myös osaltaan valvoa nk. vanhuspalvelulain (980/2012) noudattamista (vrt. tasa-arvovaltuutetun ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivaltuuksiin). Vanhusasiavaltuutetulla tulisi olla riittävät keinot hankkia tietoa ikääntyneiden oikeuksien todellisesta toteutumisesta ja heidän hyvinvoinnistaan ruohonjuuritasolta eikä pelkästään niiltä viranomaisilta, joiden lakisääteisenä

velvollisuutena on pitää huolta ikääntyneiden hyvinvoinnista. Paras ruohonjuuritaso asiantuntemus on sosiaali- ja terveysalan järjestöillä. Siksi valtuutetun ja näiden järjestöjen välille tulisi luoda toimiva tietojenvaihtoyhteys. Tässä esitetyt uudet toimivaltuudet tulisi luonnollisesti yhteensovittaa olemassa olevien viranomaisten vastaavien valtuuksien kanssa niin, ettei päällekkäisiä toimivaltuuksia pääse muodostumaan. Joka tapauksessa vanhusasiavaltuutetun tehtäviin pitäisi tavalla tai toisella sijoittaa vanhuspalvelulain tavoitteiden ja säännösten toteutumisen edistäminen, sillä tuo laki on keskeisin ikääntyneiden oikeuksia turvaava säädös. Lausunolla olevassa esitysluonnoksessa tästä yhteydestä ei ole mitään mainintaa.

Muut huomiot esitysluonnoksesta

Vähemmistöjen ja saamelaisen alkuperäiskansan asema on jäänyt esitysluonnoksessa kokonaan vaille huomiota. Luonnoksessa viitataan lyhyesti perustuslain 17 §:ään, mutta sen sisältöä ja merkitystä ei ole kuitenkaan tarkemmin avattu ja arvioitu nyt kyseessä olevan uuden tehtävän perustamisen näkökulmasta. Samaan lainkohtaan liittyy puute esityksen vaikutusten arvioinnissa sekä arvioinnissa suhteesta perustuslakiin. Nämä puutteet tulisi korjata esityksessä.

Luonnoksen kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita koskevassa luvussa olisi lisäksi syytä tarkastella edellä mainittujen ryhmien asemaa turvaavia Suomea sitovia kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ja muita ihmisoikeusasiakirjoja sekä niiden toimeenpanoa valvovien toimielinten antamia po. aihepiiriin liittyviä suosituksia. Vähemmistöjen osalta keskeisimpiin lukeutuu Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus eli nk. vähemmistöpuitesopimus (SopS 2/1998), joka tuli Suomen osalta voimaan vuonna 1998. Alkuperäiskansojen asemaa turvaavat puolestaan ILO:n alkuperäiskansasopimus nro 169 ja YK:n yleiskokouksen hyväksymä julistus alkuperäiskansojen oikeuksista eli nk. alkuperäiskansajulistus (erit. artikkelit 21 ja 22).

Saamen kielilakia (1086/2003) sovelletaan nykyisin perus- ja ihmisoikeusasioiden erityisvaltuutetuista yhdenvertaisuusvaltuutettuun, tasa-arvovaltuutettuun ja tietosuojavaltuutettuun (ks. lain 2 §:n 1 momentin 6 kohta). Vanhusasiavaltuutettu olisi lisättävä mainittujen valtuutettujen tapaan saamen kielilain soveltamisen piiriin. Johdonmukaisuuden takia myös jo toiminnassa olevat lapsiasiavaltuutettu ja tiedusteluvalvontavaltuutettu olisi perusteltua lisätä samassa yhteydessä saamen kielilain soveltamisen piiriin.

Aikio Veli
Samisoster ry

Guttorm Juha
SámiSoster ry